

В. І. Луценко, к.п.н., доцент кафедри дистанційної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті звертається увага на деяких аспектах комунікативної культури в дистанційному середовищі

Ключові слова: мовна культура, мовленнєва культура, комунікативна культура, комунікативна мовленнєва культура, аспекти культури мовленнєвої комунікації, дистанційне середовище

Анотація. В статье акцентируется внимание на некоторых аспектах коммуникативной культуры в дистанционной среде

Ключевые слова: языковая культура, речевая культура, коммуникативная культура, коммуникативная речевая культура, аспекты культуры речевой коммуникации, дистанционная среда

Annotation. In the article to accent attention on the some aspects communicative culture in the distance environment.

Key words: language culture, speech culture, communicative culture, communicative speech culture, aspects of culture of speech communication, distance environment.

Актуальність. В епоху активного розвитку комп'ютерних технологій і поширення Інтернету особливу увагу привертають питання, пов'язані з різноманітними аспектами культури комунікації.

Індивідуальна комунікативна культура – це своєрідна візитна картка особи незалежно від її віку, фаху, посади. Основним засобом комунікації є мова, точніше, її функціонування в процесах передачі інформаційного, емоційного й інтелектуального змісту, її конкретна форма, вияв – мовлення. Культурою мови є її високий рівень розвитку, нормативності, всі її усталені ресурси, а культура мовлення – це найраціональніше, стилістично вмотивоване користування всіма мовними одиницями, тобто тим, із чого утворилась культура мови.

Людині властиве природне, часто неусвідомлюване, прагнення до нового в усьому (діях, думках, мовленні), прагнення мати в своєму

розумовому арсеналі й використовувати елементи того, що позитивно вирізняє окрему особу серед співрозмовників. Тому потрібно знати не тільки **що** сказати, але і **як** сказати, щоб репрезентувати себе серед інших носіїв мови найкращим чином. У мисленні й мовленні завжди взаємодіють такі два визначальні чинники, як зміст і форма вираження висловлюваного. Це досягається поступово, здобувається життєвим досвідом, особистісними знаннями, загальною й професійною ерудицією мовця. Як слушно зауважує чеський дослідник проблем культури мовлення Іржі Томан, «щоб навчитися добре, змістовно говорити, необхідно постійно збагачувати свої знання й досвід, удосконалювати освіту, інакше кажучи, всебічно розвивати свою особистість». Розуміння комунікації як здатності особистості до спрямованої й результативної діяльності є актуальним і для дистанційного навчання.

Відповідно до актуальності поставленої проблеми визначається **мета й завдання** цієї статті: на підставі аналізу вивченої літератури допомогти читачам зрозуміти суть понять «мовна культура», «мовленнева культура», «комунікативна культура», «комунікативна мовленнева культура»; розкрити найважливіші аспекти мовленнєвої культури суб'єктів навчання на етапі інтерактивної взаємодії в дистанційному навчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми комунікативної культури стали об'єктом дослідження лінгвістів, починаючи з кінця ХІХ століття. Її досліджували Я.Ф. Головацький, О.О. Потебня, В.І. Сімович та ін.

Сучасні дослідження з української культури комунікації висвітлені в працях Н. Бабич, С. Богдан, Л. Мацько, М. Пентилюк, Л. Полюги та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «мовна культура», «мовленнева культура», «комунікативна культура» послідовно відображають розширення ступеня оволодіння homo sapiens мовою як універсальним засобом порозуміння між членами свого роду, а «комунікативна мовленнева культура» інтегрує суть другого і третього. Всі вони використовуються для характеристики компетентнісного підходу до

навчання мови, започаткований у країнах Європейського Союзу й активно впроваджується органами освіти і в Україні.

Зокрема, в «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти» подається така дефініція мовної культури: «це система стандартних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що весь час повторюються в повсякденні» [3, с. 9]. Ці словесні формули в процесі мовлення не створюються, а відтворюються, що значно полегшує мовлення. Мовцеві немає потреби щоразу видумувати щось нове, він просто використовує готові словесні формули в певній ситуації.

В. Кононенко, С. Богдан, В. Русанівський під мовленнєвою культурою розуміють мікросистему національно-специфічних сталих форм спілкування, прийнятих суспільством для встановлення, підтримки й припинення контакту в потрібній тональності.

Комунікативна культура – це активне використання мовних і позамовних засобів спілкування. Тому культура комунікації потребує високого рівня усвідомленості й творчої активності у використанні мовних і позамовних засобів вираження, а також урахування соціолінгвістичного й дистанційного аспектів.

Проаналізувавши праці останніх років, ми виділили найбільш важливі, на наш погляд, аспекти культури мовленнєвої комунікації, притаманні дистанційному курсу навчання. Один із найважливіших аспектів, на нашу думку, є намагання уникати **багатослів'я**, адже точність вираження думки – одна з важливих ознак культури мовленнєвої комунікації. Невміння автора чітко висловитися виявляється в мовленнєвій надмірності (або багатослів'ї). Під час першого відвідування чату людина спостерігає величезну мішанину різних плеоназмів (від грецьк. *pleonasmos* – надлишок), наприклад, «*реальна дійсність*» (від лат. *realis* – дійсний), «*спільна співпраця*» (співпраця – «спільне розв'язання проблем, спільна робота»), «*народний фольклор*» (фольклор – «народна творчість»), «*вільна вакансія*» (вакансія – «вільна, незайнята посада») тощо.

Досить поширена в гостьових книгах і форумах мережі Інтернет тавтологія, наприклад, *користь від використання цих приладів є незаперечною; приймаючи на роботу нових працівників, слід при їх прийомі враховувати знання іноземних мов; тривалість лекційної пари в нашому інституті триває одну годину двадцять хвилин.* У наведених прикладах досить легко уникнути тавтології, вилучивши одне із спільнокоренових слів або замінивши його синонімом чи займенником: *користь від використання цих приладів є незаперечною; коли приймають на роботу нових працівників, обов'язково враховують знання іноземних мов; лекційна пара в нашому інституті триває одну годину двадцять хвилин.*

Часто мовець шкодить собі, коли він говорить більше і довше, ніж того вимагає тема або можуть сприймати слухачі. Англійські вчені-психологи довели, що, загалом, чоловіки говорять більше. Однак вони говорять завжди на окреслену тему. А жінки люблять поговорити просто так, начебто ні про що. На цьому прикладі можна виділити ще один із аспектів: завжди треба знати, навіщо ти вступаєш у спілкування, яка **мета** твого **мовлення**.

Без причини ніхто ніколи ні про що не говорить. Інша справа, що це за причина? Вона може не усвідомлюватися, перетворюватися на звичку, потребу, що реалізується автоматично. У безцільному, на перший погляд, пустослів'ї в мережі Інтернет мета є дуже простою - безпосередній процес спілкування. Бажання вступити в контакт чи підтримати стосунки, що склалися, - тут багато варіантів. А водночас є ще одна ціль, ще одне завдання: висловитися, поділитися з ким-небудь своїми думками. А поділитися – значить вступити в спілкування. Коло замикається.

Нас цікавить дистанційне спілкування. У нашій свідомості спілкування і мовлення невіддільні одне від одного, тобто важливий безпосередній процес мовлення як процес спілкування. Для такого мовлення багатослів'я не обов'язково виступає як негативна якість. Будь-які наші розмови сам на сам, розмови для розмов, просто, щоб поговорити, відрізняються тим, що нам хочеться ґрунтовно поговорити (розмови в чатах, гостьових книгах). Адже

без таких розмов сучасний соціум не існує. І в такому мовленні, мета якого – спілкування, дуже багато варіантів, велика амплітуда коливань. Наприклад, його початкова, найпростіша точка, - так названий мовленнєвий етикет (звертання, привітання, прощання, подяка); це початок, інтродукція, вступ у спілкування. А ось ускладнена, вища точка – це бесіда в режимі реального часу (on-line). Тут важко вимагати дотримання першого аспекту – небагатослів'я. Отже, важливість аспекту – уникати багатослів'я – залежить від мети мовлення. А знати цю мету, вступати в розмову, звітуючи собі, навіщо ти вступив у розмову, – це другий аспект.

Третій аспект спілкування в дистанційному курсі стосується інформативної мовленнєвої поведінки. Це, начебто, другий кінець, підтвердження й продовження першого. Якщо перший аспект говорить: «уникайте багатослів'я», то третій вимагає: **«говоріть не тільки коротко, але й просто, зрозуміло, точно»**. Інформативне мовлення в устах культурної людини категорично не сприймає ні багатослів'я, ні пустослів'я. Якщо ми маємо інформативне завдання в чистому вигляді – питання / відповідь, згода / відмова, повідомлення, повчання, пояснення тощо, то все змістовно дефектне – розтягненості, неточності, логічні прорахунки, складні формулювання; все це є зайвим для того, кому адресоване мовлення. Адже для повідомлення найважливішим, все ж таки, залишається зміст мовлення, його суть. Треба говорити саме те, що потрібно для дії, для справи. І з цим буде пов'язано наступний аспект.

Уникайте мовленнєвої одноманітності; вибирайте мовленнєві засоби, погоджуйте із ситуацією мовлення. Треба пам'ятати, що становище зобов'язує, в будь-якій ситуації тебе слухають різні люди, в різній обстановці треба поводитися й говорити по-різному. Чим вища культура мовленнєвої поведінки людини, тим більшою кількістю мовленнєвих ролей вона володіє. Це стосується і постійних ролей (наприклад, професія – викладач), і змінних (той же викладач, але у ВНЗ й удома). Тобто той, хто не вміє добирати слова згідно ситуації, наближати до неї свій мовленнєвий досвід до предмета, про

який він говорить, до людей, із якими спілкується, на наш погляд, не володіє культурою мовленнєвої поведінки. Це дуже важливий аспект. Відомо, що є студентський молодіжний сленг, що не всі говорять завжди нормативно, літературно, чисто. Але чи можна, наприклад, обурюватися, що студенти між собою в своєму середовищі користуються молодіжним жаргоном? Адже якщо вони говорять так між собою, може це не так погано. Це не дуже естетично, повноцінно, але це їх приватна справа. А от якщо той же студент звернеться до професора: *«Привіт, шеф, я сьогодні звалюю»* або щось подібне, то це вже буде нахабністю, вульгарністю, й взагалі, звучить безглуздо. Будь-який жаргон – це нормальне явище у дистанційному середовищі, адже суспільство завжди є неоднорідним, не позбавлене соціально-групових особливостей уживання мови.

Наступний виділений нами аспект: **умійте знаходити спільну мову з будь-яким співрозмовником**. До цього вміння обов'язково треба прагнути. Питання в тому, як цьому навчитися, дуже складне, і про нього треба спеціально говорити. Не можна заздалегідь вороже ставитися до чужого способу вираження. Це неодмінно викликає комунікативну невдачу, тобто не відбудеться повного й справжнього взаєморозуміння.

У дистанційному середовищі, як і в соціумі, важливо також при всій повазі й доброзичливості до співрозмовника, все ж таки не загравати з ним, не приймати пропоновані чи нав'язувані ним способи спілкування, якщо вони не відповідають культурі мовленнєвої поведінки.

Наступний аспект: **використовуйте високі зразки**, вмійте їх відрізнити від мовлення посереднього, що не варто наслідувати, шукайте зразкове мовлення, свій ідеал культури мовленнєвої комунікації. Корисно бачити різницю між культурою самої мови й культурою мовленнєвої поведінки. Культура мови вчить користуватися правильною нормативною мовою. Що значить володіти культурою мови? Уміти відмінювати числівники, знати, що треба говорити *найкращий*, а не *саме кращий*, що

віддієслівні іменники «запровадження» й «упровадження» мають різні відтінки значення тощо.

Це основа основ, тому наступний аспект: **володійте культурою мови.** Це основа культури мовленнєвої комунікації взагалі й у дистанційному середовищі, зокрема. Вважається, що справжній культурі мовленнєвого спілкування жодний підручник не навчить, хоча є багато навчально-методичних посібників, пам'яток, словників, граматик, а також інших видань довідкового характеру. Але ми з цим не погоджуємося.

Завдяки навчальним, довідковим посібникам із української мови й культури мовлення треба самостійно просуватися до головного завдання культури мовленнєвого спілкування: не тільки користуватися правильною мовою, але й уміти правильно користуватися мовою. Відчуваєте різницю? Користуватися правильною мовою й правильно користуватися мовою в усіх життєвих обставинах. Друге впливає з першого.

Висновки. Таким чином, для ефективного on-line та off-line спілкування треба мати високий рівень комунікативної мовленнєвої культури, що включає володіння нормами сучасної літературної мови, знання правил й уміння застосовувати їх на практиці. Удосконалювати своє мовлення – завдання для кожного з нас. Для цього треба слідкувати за своїм мовленням, щоб не допускати помилок у вимові, вживанні форм слів, побудові речень. Треба постійно збагачувати свій словник, учитися відчувати свого співрозмовника, вміти добирати найбільш прийнятні для кожного випадку слова й конструкції.

Література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навчальний посібник / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
4. Культура речі педагога : Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / [упорядкув. Н. Д. Десяева, Т. А. Лебедева, Л. К. Ассуирова]. – М. : Академия, 2003. – 192 с.

5. Мацько Л. І. Стилїстика української мови / Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
6. Паламар Л. М. Лїнгводидактичнї основи формування україномовної особистості / Л. М. Паламар. – К. : Укрзалїзниця, 1997. – 322 с.
7. Пентилюк М. І. Стилїстична органїзація тексту (теоретичний аспект) / М. І. Пентилюк // зб. наук. праць. Пївденний архїв. – Херсон : Айлант. – 1999. – Вип. 5. – С. 12-16.